

Az állami fegyelem erősödése a különböző intézmények, vállalatok, szervezetek tevékenységében, valamint a hivatalos személyek közvetlen felelősségének növekedése következtében igazgatási bírságok alkalmazása a különböző intézményekkel, vállalatokkal stb. szemben ma nem szükségszerű. Az intézmények, vállalatok megbírságolásának kialakult gyakorlata természetesen és sok esetben azoknak a hivatalos személyeknek büntetlenségéhez vezet, akik a jogsértésért valóban felelősek. Ezért az ukáz megszüntette az intézmények, vállalatok, szervezetek igazgatási megbírságolásának lehetőségét és kimondta, hogy igazgatási bírságot csak azokra a hivatalos személyekre lehet kivetni, akik igazgatási vétség elkövetéséért felelősek, akik hivatali köteleességeik teljesítése rendjében kötelesek intézkedéseket tenni a megállapított szabályok időbeni teljesítéséért. A hivatalos személyek igazgatási bírságát nem szabad az intézmény, vállalat, szervezet számlájára átirni. Az ukáz célszerűnek tartja, hogy a szövetséges köztársaságok törvényhozása korlátozza azt a kört, amelyben a helyi szovjetek rendeleteikkel igazgatási bírságot állapíthatnak meg, hogy igazgatási bírságot megállapító rendeletalkotási joggal csak a területi (határterületi) autonóm-területi, körzeti, járási és városi szovjetek rendelkezzenek, azok is az elemi csapások, járványos betegségek elleni harcban. A községi és települési tanácsok csak kivételes esetben kaphatnak igazgatási bírságot megállapító rendeletalkotási jogot.

5. A társadalmi bíróságok, népi rendfenntartó alakulatok intézményének kialakulása, társadalmi vádlók és védők részvétele a bírósági eljárásban, egyes jogsértők átadása a társadalmi szervezeteknek a dolgozók kollektívái segítségével történő átnevelésre, a büntető rendszabályoknak egyre több esetben a társadalmi ráhatás és nevelés módszereivel történő helyettesítése a szovjet szocialista állam új történelmi fejlődési folyamatának — a kommunista társadalmi öngazgatásba való átnövésnek — egyik fontos jellemzője a társadalmi rend védelmének területén.

A társadalmi rendet az állami szervek mellett a társadalmi szervek, a szovjet társadalom egész politikai szervezete védi. Ebből következően nagyon fontos az állami szervek és társadalmi szervezetek tevékenységének összekapcsolása, a jog és erkölcs kölcsönös viszonya. „Az állami és társadalmi szervezetek rendszere az önkéntes és lelkiismeretes köteleességteljesítés szellemében neveli a dolgozókat, s ez elvezet oda, hogy a jogok és köteleességek szervesen összekapcsolódnak a kommunista együttélés egységes szabályaiban” — hangsúlyozza a programtervezet. A társadalom szerepének növekedése a törvényesség biztosításában és a társadalmi ráhatás érvényesítése a jogsértőkkel szemben egyáltalán nem jelenti a törvényesség és a bűnözés elleni harc gyengülését, de nem jelenti jogsértőkkel szembeni elnéző engedékenységet sem. A társadalom aktív közreműködése a törvényesség megszilárdításáért erősíti és fejleszti a törvények és a társadalmi együttélés szabályai önkéntes betartásának biztosítékait, ezzel egyben a kommunista társadalmi öngazgatás iskolája. Ez a folyamat segíti előkészíteni a szovjet állampolgárokat „... a kommunista társadalom jövőbeni iratlan törvényeinek elsajátítására, amelyeknek idővel szokássá kell válniuk.”²²

A kommunista társadalom belső viszonyait a társadalmi szervezetek segítségével és e szervezetek által megállapított normákkal szabályozza. E szabályok azonban már nem jogi jellegűek, amennyiben nem lesz szükség betartásuknak speciális kényszerítő apparátussal történő biztosítására. A társadalmi öngazgatásba fejlődésnek ezt az irányát rögzíti a programtervezet, mely szerint a kommunista társadalmi öngazgatás rendszerében „kialakulnak a kommunista együttélés egységes és általánosan elismert szabályai, ezek megtartása minden embernek belső szükséglete és szokása lesz.”

Halász József

²² M. I. Kalinin: A szocialista törvényességről. Moszkva, „Izvesztija” kiadó, 1959. 181. old.

A békés együttélés és a nemzetközi jog fejlődése

Az, amit mindenekelőtt hangsúlyoznunk kell, az az együttélés minden mértéket felülmúló fontossága. Az emberiség jövőjének kérdéseiről vitatkozunk, de — rémlik fel egyesekben a kérdés — van-e az emberiségnek egyáltalán jövője? Ha az atomerőszak kirobbanása bekövetkezik, ez a jövő nyomban borzalmassá, sőt problematikusává válik, nem csupán számtalan emberi lény megsemmisítése, hanem sokkal inkább ennek a robbanásnak ijesztő genetikai következményei folytán. Csak egy mód van arra, hogy a

vilgméretű katasztrófát elkerüljük, éspedig a békés együttélés elvének elfogadása.

A békés együttélés elve azonban nem olyan fogalma a nemzetközi jognak, amelyet nyomban mindenki elismerne.¹ A nemzetközi jog történe-

¹ Egy adott korszak nemzetközi joga, azaz e kor államai és népei által természetesen elfogadott kölcsönös kötelezettségek rendszere olyan mértékben haladja túl a régebbi nemzetközi jogot, amennyiben hatékonyabb akadályt állít az erőszak kirobbanása elé és jobban előmozdítja egyes személyek, áruk, eszmék és nézetek elterjedését valamennyi emberi lény között.

tében a békés együttélés rendszeres elutasításának számos esetével találkozunk. Anélkül, hogy megállnánk az ókorban, megemlíthetjük, hogy az öreg Cato delenda Chartago-ja, már Róma és Chartago együttélésének nyílt elutasítása volt. Meg kell állapítanunk azt is, hogy a középkor egész nemzetközi joga nyugaton a békés együttélés elvének tagadásán nyugodott, amelyet a kereszténység szembeszegezett mindazokkal, akik elszakadtak tőle. Ennek az elutasításnak a kifejtését láthatjuk a XIV. században — más példák mellett — VI. Orbán pápa egyik bullájában, mely a következőket mondja: „Minden egyezmény, szövetség és liga, amelyet eretnek, skizmatikus vagy a római katolikus anyaszentegyháztól bármilyen más módon elszakadt fejedelmekkel kötnek, érvénytelen és jogilag semmis, még akkor is, ha a szóbanforgó fejedelmek csupán ezen szerződések megkötése után estek bűnbe; a hívó királyok fel vannak oldva minden nekik tett ígéret alól és nem csupán fel vannak mentve kötelezettségeik teljesítésétől, hanem egyenesen meg van tiltva számukra ezek megtartása és kötelesek ügyelni arra, hogy mások se tartsák meg ezeket.”

Nem hiszem, hogy jobban meg lehetne fogalmazni az együttélés elvének elutasítását. A középkornak ez a nemzetközi joga egészen a reneszánszot követő időszakig érvényesült és fokozatosan, kezdetben meglehetősen rosszul igazolt kivételeknek adta át helyét. Madame Bastid, napjainkban az egymás mellett élés jogi feltételeit vizsgálva, azt mondja, hogy I. Ferencnek Szolimánnal kötött szövetsége volt az első törés abban az elutasító magatartásban, amelyet a kereszténység az Izlámmal való együttéléssel szemben tanúsított. Valójában azonban I. Ferenc állhatatosan tagadta, hogy megszegte volna a kereszténység törvényét, igaz ugyan, hogy elég ügyetlenül. A keresztény közvélemény előtt Szolimánnal kötött szövetségi szerződéseit egy halálos fenyegetéssel szembeni hasznos és szükséges védekezésnek tüntette fel. Jean de Montluc például a királytól megbízást kapott, hogy a szövetséget a velencéseknek a következőképpen magyarázza meg: „Ugyanezen miniszterek (V. Károly császár minisztereiről van szó) szenvedélyes rágalmaikkal új hittételt akarnak kovácsolni, mondván, miszerint egy fejedelem saját védelmében nem fordulhat segítségért olyanokhoz, akik ellentétes valláson vannak.” Az igazság az, hogy a korabeli nemzetközi jogot már régen megsértették a törökökkel, az arabokkal vagy a perzsákkal kötött különböző fegyverszüneti egyezményekkel és szövetségi szerződésekkel, amelyekre maguk a pápák adtak példát, éspedig elég rossz példát. El kell ismernünk azonban, hogy I. Ferencnek a Portával kötött kapitulációi a hitetlenekkel való együttélésnek, helyesebben békés együttműködésének a kezdetét jelentették, éppen akkor, midőn ennek alapelveit Vitoria „De Indis” c. munkájában kifejtette. A nemzetközi jog fejlődését könyvelhetjük el ebben.

Mégis a reformáció volt az, mely a nagy rést ütötte a békés együttélés elvének tagadásába. A westfaliai békeszerződések békés együttélésre kötelezték Európában egyrészt a katolikusokat, másrészt pedig a protestánsokat. Az ezt létrehozó diplomáciai tevékenységet egy, a természetjogra támaszkodó elméleti irányzat működése készítette elő. A jogtudósok szembeállították az emberi közösség természetes jogát a keresztény tételes joggal, mely ezt a jogközösséget a keresztény nemzetekre korlátozta, és így történt, hogy Grotius — jóval a westfaliai békék megkötése előtt — kifejtette minden nép természetes közösségének eszméjét. Érdemes megjegyezni, hogy Grotius ezt a természetes közösséget olyan megállapításokra alapozta, amelyeket, hogy dr. Chauchard kifejezését használjam, neuro-biológiaiaknak nevezhetnék. Grotius úgy vélte, hogy az emberek közötti természetes közösség a nyelvre és az általános eszmék iránti fogékonyságra épül, vagyis az értelemlenek arra a képességére, hogy uralkodjon az ösztönös impulzusok felett egy, a konkrét helyzetektől független egyetemes értelmi rendszer segítségével. Rendkívül érdekes megfigyelésről van itt szó, mely Grotius koncepcióinak újszerűségét bizonyítja.

A keresztény tételes joggal szembehelyezett természetjog fejlődése nagy arányokban bontakozott ki a reneszánsz szerzőinél, kezdve Gentili híres tiltakozásától, aki szerint „Sileant theologii in munere alieno”, vagyis a teológusok hallgassanak olyan ügyekben, amelyek nem rájuk tartoznak, azaz a nemzetközi jog és a nemzetközi kapcsolatok kérdéseiben. A természetjog útját, mely ezt követően magának az európai nemzetközi jognak az alapjává vált, Vattel például egy minden szempontból klasszikus szövegezésben így foglalta össze: „A természeti törvény egyedül rendezi a nemzetközi szerződéseket; a vallási különbség teljesen idegen ettől; a népek mint emberi közösségek szerződnek és nem mint keresztények vagy mohamedánok.” Az emberi közösségnek ezt az eszméjét Fénelon fejtette ki rendkívüli elevénységgel. Ismeretes Fénelon gondolatainak jelentősége a XVIII. század politikai filozófiájában, Ramsay például így összegezi őket: „Az a nagy elv, mely mindennek a tengelyét alkotja, az, hogy az egész világ egyetlen egyetemes köztársaság és minden nép egy nagy család. Ebből a szép és világos eszméből származik mindaz, amit a politikusok a természet és a méltányosságtól, nagylelkűségtől és emberieségtől áthatott nemzetek törvényeinek neveznek. Nem tekintik többé az egyes országokat elszakítva a többitől, hanem oszthatatlan egységnek az egész emberi nemet. Az ember nem szorítkozik többé saját hazájának szeretetére, a szív kitágul, óriásivá nő és egyetemes szeretetével minden embert átölel. Belőle születik a külföldiek szeretete, a szomszédos nemzetek közti kölcsönös bizalom, a jóhiszeműség, az igazságosság és a béke a világ fejedelmei között épp úgy, mint

minden egyes állam polgárai között.” Nagyon szép gondolat, keresztény is, humanista is és az emberi közösséget minden népre kiterjeszti. Több és jobb, mint a pusztán békés egymás mellett élés, mindenkinek a békéjét és együttműködését jelenti mindenkivel, ma a földgömb egyik sarkától a másikig, holnap pedig a kozmosz térségeiben.

A magam részéről mindenesetre azt hiszem, hogy — miként Lenin mondotta — „néhány csepp ecetet és epét kell önteni a demokráciák cukros vizébe”. Fénelon az egész emberi nemnek egyetlen egyetemes demokráciába való szervezését hirdette, mi viszont láthatjuk, hogy az „ecet és epecsöppek” miként jelennek meg a francia forradalom fejlődésében. A forradalom magáévá tette Fénelon eszméit, minden ember jogi közösségének, a nemzetekből álló civitas maxima közjogának alapelveit és Grégoire abbé meg is szövegezte a nemzetek jogainak és kötelességeinek deklarációját, de a gyakorlatban, az ellenséges beállítottságú Európával szemben a forradalom kénytelen volt kijelenteni: testvériség vagy halál, ami nyilvánvalóan az együttélés eszméjének nagyon különös felfogása és a napóleoni hódítások meglehetősen váratlan következményei az Emberi Jogok Deklarációjának. Kétségtelen, hogy Napóleon gárdistái, a Code Civilt szuronyaik hegyére tűzve, minden népnél elvetették a szabadság magvait, de azzal kezdték, hogy elnyomták őket, ami azután maga után vonta Napóleon bukását és a reakció győzelmét egész Európában. A napóleoni hódítások gazdasági oka egyébként a kontinentális zárlat volt, amelynek szükségszerűen és fokozatosan egész Európát vámszabályozás alá kellett zárni. Ki kellett rekeszteni Angliát erről az első közös piacról, amelynek megvalósítását Napóleon megkísérelte és ez az együttélés elvének elvetését jelentette. Egyébként is — miként már megmondták — Napóleon nem lehetett a királyok kortársa, tévedése abban állt, hogy egy akart lenni közülük.

A napóleoni háborúk után azonban a békés együttélés mégsem valósult meg, vagy talán inkább váratlan formát öltött a Szent Szövetség alakjában. Lényegét tekintve azonban a Szent Szövetség az együttélés elutasítása volt. A Szent Szövetségben Poroszország, Oroszország és Ausztria uralkodói megfogadták, „hogy csupán a szent vallás parancsait, az igazságosságot, a könyörületet és a béke elveit tekintik magatartásuk szabályainak, amelyek egyedüli eszközei az emberi intézmények megszilárdításának és hibáik orvoslásának... hogy saját magukat egy és ugyanazon keresztény nemzet tagjainak tekintik és a három fejedelem nem tartja magát másnak, mint a Gondviselés megbízottjának, hogy népeiket egy és ugyanazon család tagjaiként kormányozzák, megvallván ily módon, hogy a keresztény nemzetnek, melynek ők maguk és népeik egvaránt tagjai, valójában nincs más uralkodója Istennél.”

Vajon nem az Erkölcsi Újrafelfegyverzés beavatottjait, vagy pedig személy szerint John Foster Dulles urat halljuk? A Szent Szövetség homlokzata mögött azonban, vagy talán inkább annak kötőanyagaként ott találtuk Lengyelország felosztásának fenntartását, Európának ezt a „halálos bűnét”, másrészt pedig a Szentháromságnak ez az annyira keresztény megvallása kizárta a közösségből a törököket és előre vetette Törökország felosztásának árnyékát, mely azután a XIX. század keleti kérdésévé vált. Végül azáltal, hogy a királyokat a Gondviselés atyai kormányzásában részesítette, a Szent Szövetség felhatalmazta az uralkodókat mindennemű beavatkozásra és előre igazolta Franciaország intervenciós háborúját Spanyolországban és Ausztriáét Olaszországban.

Ily módon a békés együttélés eszméje távolról sem egyetemesen elfogadott fogalom, sőt ellenkezőleg, gondosan meg kell határozni, ha érvényesíteni akarjuk. Márpedig ha korunk nemzetközi kapcsolatainak alapvető szabályává akarjuk tenni, érvényesíteni kell.

De térjünk át a mai nemzetközi jogra. Az együttélés problémáját igen helyesen vetette fel Patyomkin a diplomáciai történetéről írott művében: „Az I. világháború befejezése és az Októberi Szocialista Forradalom győzelme Oroszországban teljesen új korszak kezdetét jelentette a diplomácia történetében. Ezt a korszakot két tényező jellemzi: először is két, gyökeresen ellentétes rendszer, a kapitalizmus és a szocializmus egymás mellett élése, kölcsönös tevékenysége és harca, másodsor a tőkés rendszer ellentmondásainak végső kiéleződése, mely az emberiséget a II. világháborúba sodorta.”

Mindez tökéletesen helytálló. A diplomácia Locarnótól Münchenen át az emberiséget a II. világháborúhoz vezette. Elvetette a Szovjetunióval való mindennemű békés egymás mellett élés gondolatát és borzalom fogta el az előtte régebben Hitler, ma pedig Adenauer kancellár által emlegetett „úr” előtt, amelyet a lefegyverzett Közép-Európa jelent a szovjet haderőkkel szemben. Az államférfiak képtelenek voltak felismerni a konfliktus mélyebben fekvő okát: a kapitalizmus felbomlását. Amikor Hitler uralomra került, Németországban 6 millió volt a munkanélküliek száma. Napjainkban ez a bomlás még inkább meggyorsult és a II. világháború után most egy harmadik fenyeget minket.

Elháríthatjuk-e azáltal, hogy békés együttélést hirdetünk? Amint azt Patyomkin olyan helyesen állapította meg, az együttélés egyúttal „két gyökeresen ellentétes rendszer kölcsönös tevékenysége és küzdelme”. Ezt a két dolgot nem szabad elválasztani egymástól. Együttélés esetén mindkét rendszer kölcsönösen hat és viselkedhet a másikra. Ilven körülmények között világos, hogy az együttélés ellenséges jellegű lehet és háborúhoz vezethet. Hogy ezt az ellenséges együttélést békés együttéléssé változtassuk át, mindenekelőtt az szükséges, hogy ezt akarjuk

és megvalósítsuk. Szükséges, hogy a népek és a nép leghaladóbb elemei állandó tevékenységet fejtsenek ki, állandó nyomást gyakoroljanak kormányaikra. Csupán ezen a módon válhat a békés egymás mellett élés állapota valóban békés együttéléssé.

Ez nem történik majd harc nélkül, és az első akadály, amelyet át kell lépnünk, éppen az osztályharcra kapcsolatos. Az osztályharc nem az önkény alkotása, nem a rosszakarát szülötte és nem is a gyűlölet terméke. Az osztályharc tény, amelynek okait lehet vizsgálni, és amelynek tüzfészkét körül lehet határolni, de amely mégis világméretű jelenség. Az emberi társadalom azon munkálkodik, hogy az eddigi vezető kizsákmányoló osztályt, a kizsákmányoltak osztályával váltsa fel, mely azért tör a hatalomra, hogy megszüntesse a kizsákmányolást.

1917-ig ez a harc csupán egy pontos körvonalakkal még nem rendelkező terv volt, a tudományos szocializmus pedig csak utópia, mely még sehol sem valósult meg, „fegyvertelen próféták” jóslata, hogy Machiavelli szavait idézzük.

1917 óta azonban a próféták fel vannak fegyverezve és álomképük már statisztikai adatokban jelentkezik, amelyek a haladást a maguk leghétköznapibb valóságában fejezik ki. „I saw Utopia, and it works”. Ez a címe egy angol utazó 1939 előtti beszámolójának: Meglátogattam Utópiát, láttam, hogy halad. A szocializmus ma már állam, a szocializmus hatalmas hadsereg, mely félelmetes fegyverekkel rendelkezik, a szocializmus ma már az emberiség egyharmadát fogja át. Az egyes országokon belül pedig a kommunista pártok — 87 kommunista párt a világ minden országában — biztosítják a szocializmusnak égő kérdőjelként való jelenlétét. Az emberek milliói, anélkül, hogy — miként egyesek állítják — alá vetették volna magukat Oroszország politikai érdekeinek, úgy tekintenek Moszkvára, mint emberi és egyetemes értékek kísérleti tégelyére. Nem lehet megakadályozni azt, hogy az emberi szellem a Kreml vörös csillaga felé forduljon, mintegy olyan csillag felé, mely az új emberiség fölött emelkedik. Mindazokban, akikben felébredt a remény, az új rend egyre kívánatosabbá és kívánatosabbá válik abban a mértékben, ahogyan elmélyül a kapitalizmus válsága, a kapitalizmus belső bomlása.

Hogyan beszéljünk a békés együttéléstről? Becsületesen, hogy Hugo egyik antitézisére hivatkozzam, nem kell-e inkább azt mondani; ez meg fogja ölni amazt és ma már látni lehet, hogy a két szembenálló fél közül melyik temeti el a másikat. Úgy tűnik számomra, hogy ezek között a körülmények között nem annyira békés koegzisztenciáról, mint inkább polemikus interegzisztenciáról van szó, interegzisztenciáról, mert az eszmék útlevel nélkül lépik át a határokat, mert az eszmék áthatják a tömegeket, felbomlasztják a gazdasági rendszereket, és az e rendszerek belsőjében dúló harcok ellentmondások, folytonos kiéleződésével, az interegzisztencia olyan vitát

vált ki, mely erőszakos kitöréssel, és pedig a kozmikus erőszak kirobbanásával fenyeget. Nyilvánvalóan fennáll a veszélye annak, hogy a csődbejutott kapitalizmus — és ez már számos gondolkodó fő számára világos — ha a tények realitása pusztulásra ítéli, az emberek millióit nyomorra kényszerítő válságba zárva, hátat fordít a békés együttélésnek és a kétségbeesés eszközeihez fordul. Ebben az esetben egy külsőleg szétszakított és belsőleg csődbejutott világban az erőszaknak, a globális erőszaknak a kirobbanása lidércnyomásos eshetőséggé válhat. Ez ez, amit minden áron meg kell akadályozni! Ha az emberiség fenn akar maradni, egy alapvető szükségszerűség, a lefegyverzés elsődleges szükségessége egyre nyilvánvalóbb. A nemzetközi kapcsolatok kiépítésének szükségessége azonban nem kevésbé fontos. Fajtajának boldogulása érdekében az embernek találkoznia kell embertársával és fel kell ismernie benne hasonlóját és testvérét. Ha ezek a találkozások és kapcsolatok polemikussá is válnának, nem fajulnának az erőszak csatájává, hanem mindenekelőtt és elsősorban az eszmék vitái lennének, és még akkor is, ha a polémia belső társadalmi harcokban éleződné ki, az együttélés mindenki által elismert és elfogadott elve megakadályozná, hogy ezek a harcok a nemzetközi síkra terjedjenek ki. Ennek érdekében szükséges, hogy a polemikus interegzisztenciából mindennek ellenére kifejlődjön a közös fennmaradás, az együttélés akarata mindaddig, amíg a két szembenálló fél egyike erőt érez magában a fennmaradáshoz. Ezen az úton az együttélés anélkül, hogy az osztályharc tényének megszüntetését igényelné, megakadályozhatja annak világkonfliktus formájában való kirobbanását, a kozmikus öngyilkosság kitörését.

Az osztályharc problémája mellett a békés együttélés még egy másik — ideológiai — akadállyal találja magát szemben, amely nagymértékben az osztályharc tükörképe, és amelyet viszont maga is tovább erősít. Manapság a vallásos körökben egy széleskörű koalícióval, a hívőknek valamiféle szent szövetségével találkozunk, mely elutasítja az együttélés elvét a marxizmus ateizmusa miatt. Ez a visszautasítás, amelyet szükség esetén kiátkozással erősítenek meg, milliányi emberi lényt, tömörüljenek bár egyes államok szervezetébe, vagy pedig a kommunista pártok kötelékébe, helyez törvényen kívül és a hívők többi millióit szent borzadállyal tölti el, mely a gyűlölet és a félelem keveréke egyúttal.

Igen érdekes ebből a szempontból, hogy Grotius az emberi közösség jogával kapcsolatos kutatásai során már találkozott ezzel az ellenvetéssel és ezzel az elutasítással. Grotius is számol az ateizmussal, elutasítja azonban, hogy ebben olyan elemet lásson, mely semmissé és érvénytelené tegye az emberi közösség jogát úgy, amint azt az előbbiek során meghatározta. „Amit az előbb mondtunk — fejtí ki a Iure belli ac pacis előszavában — akkor is helytálló lenne, ha elfogadnánk azt, amit egyébként nem

tehetünk súlyos bűn elkövetése nélkül, vagyis, ha nincs Isten, és ha az emberek ügyes-bajos dolga nem gondoskodásának tárgya." Ez a rendkívül érdekes álláspont megőrizte minden értékét, vagy inkább csak a mi korunkban szerezte meg igazi értékét, mert az, amit Grotius csupán elvetendő és bűnös hipotézisnek tekintett, ma már milliányi emberi lény általános felfogásává vált, akikkel ezentúl együtt kell élni. Ha nemcsak egyszerű, tapasztalati és némileg szégyenletes egyezkedések által akarunk együtt élni, ésszerűen meg kell alapoznunk ezt az együttélést.

Ennek érdekében, úgy vélem, vissza kell utasítani Dosztojevszkij tételét: „Ha Isten nincs, minden meg van engedve.” Ez az álláspont a realizmus szemszögéből nézve teljesen helytelennek tűnik. Isten nem szeszélyes zsarnok, aki túl van jón és rosszon, Isten a legfőbb létező, következőképp az árny nélküli jóság és a dolgok annyiban jók, amennyiben részesülnek a végtelen jóságban. Nincs semmi a konkrét dolgok egyetemességében, mely velejéig romlott lenne. Éppen ezért a dolgok jóságának, a nemzetközi közjónak és a velejáró kötelezettségeknek az elismerése nem függhet Istentől és az ő akaratának előzetes elismerésétől. A hívők gondolkozása nincs szükségszerűen ál-augustinusi ontologizmusra kötelezve. Követhetik a tomista realizmust, sőt maga a római katolikus egyház is erre ösztönzi őket, ebben az esetben pedig egyet fognak érteni Grotius-szal.

Ezért kell azt mondanunk, hogy az emberi kapcsolatok békés rendjét az értelem emberi jelenségként, mint minden embernek faja eleven egységében megvalósuló ésszerű és jogi integrációját ismeri meg és fogadja el, még akkor is, ha a tudományos gondolkodás nem teszi magáévá e rendet teremtő Isten létének hipotézisét. Laplace számára például világegyetem rendje kiolvasható volt számításaiából anélkül, hogy bele vetne volna azokba Isten létezésének feltételét, aki ezt a rendet ő előtte kimérte volna úgy, amiként azt Leibniz gondolta. A nemzetközi kapcsolatok területén a hívő és az ateista közös megegyezéssel időzjelbe teheti Istent anélkül, hogy ez e rend iránti kölcsönös tiszteletüket érintené: együtt ismerik el azt, amit együtt alkottak meg. Ily módon épül a hívő és az ateista békés együttélése az értelemre.

Ráadásul ezt a tényt a mai nemzetközi jog valójában már el is ismerte. A szerződések hosszú évek óta lemondtak arról, hogy preambulumokban Istenre hivatkozzanak, mint ahogyan az régebben a diplomácia szabálya volt. Nincs ebben semmi, amin a hívőnek meg kellene botránkoznia, ha visszaemlékszik arra, hogy a két utolsó háború folyamán a nemzetközi jogot ismétleten megsértették, valóságos háborús bűnöket, emberiesség elleni bűnöket követtek el papjaik bűnrészes némaságával olyan martalócok, akik övükön Gott mit uns, Isten velünk jelszavát viselték. A nemzetközi jog elvilágiasítása megvál-

tozhatatlan jogi folyamat, oly annyira, hogy az erről való lemondás nyomban többé vagy kevésbé bevallható politikai célok gyanúját kelti fel. Láttuk ezt a Szent Szövetség esetében, napjainkban pedig ismét láthatjuk a keresztény hit hirdetésének a rosszul lepezett, imperialista mohósággal kötött, kevésbé szent szövetségében.

Az együttélés ténye, az emberiségnek a földkerekséget átfogó szolidaritása nem tehető ilyen proklamációktól vagy kiátkozásoktól függővé. „Elegendő két társadalom együttes létezése, — mondja R. de Maulde La Claviere Machiavelli korának diplomáciájáról szóló munkájában — hogy rendezendő érdekeik legyenek. Háborút viselnek és utána békét kötnek. Még a nemzetközi intézmények is szembeszökő törekvésük ellenére visszatükrözik azt, ami kevésbé változó és ami leginkább maradandó.” Nem lehet függővé tenni e nemzetközi egyezmények sürgősségét és fontosságát, a nemzetközi egyezmények hatékonyságát az Istenbe vetett hittől. Szükségességük másból adódik, hatékonyságuk pedig az egyébként megosztott emberi szellem által való általános elfogadásuktól függ. Az együttélés, attól a pillanattól kezdve, hogy az értelem elismeri és megvallja, az akarat nyilvános és ünnepléses egyezmény formájában aláírja, megalapozottnak tekintendő és mindenki köteles tiszteletben tartani, bármi is legyen egyébként metafizikai felfogása.

Hátra van még annak biztosítása, hogy a hívő és az ateista mindkét fél által elismert és vallott egymás mellett élése valóban békés legyen. Nem lesz-e szükségszerűen küzdelmes, akadályokba ütköző és ellenséges?

Nem hiszem. Kétségtelen, hogy a marxisták tudományos igazságának kérlelhetetlensége mindig bele fog ütközni a hívő metafizikus állításának meg nem alkuvo voltába. Hallgass, megtört maradvány, aki túlságosan sok időt fordít az eltűnésre — fogja mondani a marxista a hívőnek. Hallgass, materialista, aki megfosztod az embert a szellem és a felebaráti szeretet rendjének láthatatlan nagyságaitól. Igen sokféle keresztény és marxista van, mindig lesznek olyanok, akik számára az együttélés csupán ellenséges és vitás lehet a hitüket és eszméiket nem osztó egyénekekkel. Vannak keresztények, Joseph de Maistre és vannak Fénelon fajtájából.

Ez utóbbiakhoz szólok. Ha tudomásul vesszük, hogy az együttélés követelménye arra a mélységes és egyetemes szolidaritásra épül, mely egyre szorosabb szálak közé fonja az emberi nemzet, látni fogják, hogy ez a szolidaritás kötelezettséget jelent számukra azzal a nemzetközi renddel szemben, mely ennek a szolidaritásnak jogi kifejezése.

Mindenekelőtt végérvényesen le kell mondani minden erőszakra vagy intrikára épülő politikai uralomról. El kell fogadnunk, hogy — Machiavelli kifejezése szerint — az emberek között mint proféták lépjenek fel, mert ha nem, nem lennének hívek küldetésükhöz, de csak

fegyvertelenül. Helyezzék a fegyverek múzeumba a keresztes pалlost. Fordítsanak határozottan hátat mind annak, ami napjainkban a kereszt-hadjáratok szelleméhez való időszerűtlen visszatérést jelenthetne. Egyszóval: mondjanak le a „politikai kereszténységről”, vagy ahogyan régebben mondták, a világi hatalomról. Ez alatt azt a kényszert értem és — mondjuk meg nyíltan — azt a zsarolást, amelyet a keresztények kormányaikkal szemben gyakorolhatnak, ha olyan politikai egyesületekbe vagy társadalmi szervezetekbe tömörülnek, amelyek többé már nem a közjó vagy pedig jogos anyagi érdekek nevében beszélnek, hanem hitükre hivatkozva fenyegetőznek. Mondjanak le a keresztények arról, hogy frakciót alkossanak a frakciók harcában, kis Vendée-t vagy nagy Armadát. Ez égetően szükséges, ha könnyebbé vagy akárcsak lehetségessé akarjuk tenni az együttélés gyakorlatát.

Másodsorban pedig — és ennek a feltételnek már egyáltalán nincs meg az a szükségessége, mint az előbbinek — kívánatosnak tartom, hogy sok és jelentékeny keresztény — nem beszélék hívőkről, az ő hitük egyáltalán nem támaszt velük szemben ilyen követelményt — szentelje világszerte minden energiáját mint független és értelmes állampolgár a szocializmus építésének, a kapitalizmus és a kapitalista maradványok megszüntetésének. Menjenek át a „barbárokhoz”, amiként ezt már Ozanam tanácsolta nekik abban az időben, amikor Marx Károly közzétette ennek a barbárságnak a megnyil-

vánulását, a Kommunista Kiáltványt. A keresztényeknek részt kell venniük a munkások és a szegényparaszrok harcában egy igazságosabb és emberibb rendszer eljöveteleért. Az ideológiai ellenállás ez esetben nem ellenséges polémiában, hanem az emberiség szolgálatában álló közös erőfeszítésre irányuló nemes vetélkedésben fog megnyilvánulni. Nem vitás, hogy a keresztény demokrácia és különböző szervezeti formái, sőt továbbmenve mindazok az alakulatok, amelyek jelenleg a nyugat védelmét hangoztatják, messze elmaradnak egy ilyen program mögött.

Kétségtelen, hogy a hívők világában még hatalmas erők vannak, amelyek nem osztják ezeket a számomra világosnak és nagyvonalúnak tűnő nézeteket, sőt ha hatalmuk van rá, gyökeresen el akarják törölni őket, de — ahogyan egyik kommunista barátom mondotta — „utóvéd harcot folytatnak és nem keresztények”.

A tárgyilagos szem, hogy őszinte legyek, még számosaknak és tevékenyeknek mutatja őket és ők győzteseknek hiszik magukat. Az együttélés azonban túl szorosan kapcsolódik az emberi haladáshoz, hogy a létezés és a fejlődés feltételeinek vizsgálata ne hatalmazzon fel minket arra a végkövetkeztetésre, hogy az együttélés haladást eredményez a nemzetközi kapcsolatok területén, és hogy a fennálló akadályok és nehézségek ellenére is bizonyosak legyünk jövőjében, ha az emberiségnek egyáltalán van jövője és ha magunkévá tesszük azt a sürgős feladatot, mely ennek biztosításában áll.

Boulier, Jean

A büntetőjogi felelősség helyettesítésének egyes elvi kérdései a magyar büntetőjogban

A büntetőjogi felelősség jellegének, határainak, jogalapjának a kérdése a büntetőjog egyik alapproblémája. Olyan kérdés, amely egyaránt vonzotta és vonzza a filozófusokat, a jogelmélet művelőit, a büntetőjogtudomány mindenkori reprezentánsait és a pozitívizmus virágkora óta felkelti bizonyos körben a pszichológusok, pedagógusok s orvosok figyelmét is. A felelősség kérdése emellett nem izolált elméleti probléma; a felelősség általános feltételeit és mértékét minden büntetőtörvénykönyv általános rendelkezései taglalják és az egyes különös törvényi tényállások a felelősség különös feltételei inkorporálják. Mindezeket túl a büntetőjogi felelősség problémaköre nem szorul az anyagi büntetőjog jogági határai közé, hanem kiterjeszkedik a büntető eljárási jog területére is. A felelősséggel tartozás módját, a felelősségre vonás rendjét s a felelősség bizonyos korlátait — p. o. a többszöri eljárás tilalmát — a büntető eljárási jog szabályai rendezik. A felelősség-konceptió központi helyet foglal el a büntetőjogtudomány világá-

ban és a tételes büntetőjogban, minden, a felelősséggel foglalkozó új nézet, s minden felelősség alapjait érintő új jogszabály felkelti a büntetőjogász érdeklődését. Ez a magyarázata annak, hogy jelenleg — a szocializmus építésének ama szakaszában, amelyben bizonyos körben sor kerül a büntetőjogi felelősség felváltására, helyettesítésére vagy degradálására — a felelősségmódosulás említett kérdése a szocialista államokban, s így hazánkban is, napirenden szerepel minden büntetőjogi tudományos konferencián, és helyet követel magának a szakirodalomban.¹

¹ A felelősség degradálását tárgyaló előadások: Dr. Horváth Tibor: Büntetés, illetőleg társadalmi intézkedés alkalmazása a társadalomra veszélyes cselekmények miatt. (Elhangzott a Magyar Tudományos Akadémián 1960. november 14—16. napjain tartott nemzetközi büntetőjogi munkaértekezleten.) Dr. Barna Péter: A társadalmi bíraskodással összefüggő büntetőjogi és büntető eljárási kérdések. (Elhangzott az Eötvös Lóránd Tudományegyetem fennállásának 326. évfordulója alkalmával 1961. május 15—16. napjain tartott tudományos ülésszakon.)